

והשגחתו, אבל הטומאה – מצד העדר ההשגחה, ופותרין לו לילך כמה שירצה בלא סיוע, כלשון רז"ל (וימא לט):...

ואמרו בחולין כל נחש שאינו כאליעזר... ובתוס' הקשו איך הותרו הם. ולק"מ, דהם מסרו מקודם הכל להש"י ובקשו מהש"י שיצליחם, וכך היא המדה, כמו שאמרו ז"ל (בתמיד) במרבה בסחורה – 'ויבקש רחמים...' – שמבקש רחמים שיצליחו בדרך הטבע, דהא בלא הא לא סגי, דלא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקרי, ולכך אז הניחוש מותר. וזהו שאמרו שם אע"פ שאין נחש – יש סימן, רצה לומר, לדבר מסומן ע"כ יש בעליו שנותן הסימן, כי דבר המסומן אינו מקרה... ורשאי להחזיק זה לסימן מן השי"ת הנותן הסימן. אבל 'ניחוש' רצה לומר אמונה גמורה בזה בלבד בלתי נותן הסימן רק שהכל בטבע.

והנה מדרגת יצחק שם 'אלקים', רצה לומר שהנהגה הטבעית גם כן מושגחת מהש"י והוא מנהיגה, ורצה לומר שכל המקרים מסודרים גם כן ממנו, ולכך בא נישואיו וזיווגו, שהוא השלמת צורת האדם שלו (כמו שאמרו ביבמות בפרק הבא על יבמתו) על ידי ניחוש שהוא מקרה וגם כן מאת ד'. וזהו הקרה נא שיהיה המקרה ממך. ודבר זה הוצרך להיותה אחות לבן, שמלא ניחושים כידוע, דהוא בלעם, וכמו שאמר נחשתי וגו', והיה צורך אז לתקן ענין הניחושים ולבררם, שגם הם מד', כדי לברר רבקה שתהיה הטוב שבהם, ולא יהיו רוב בנים אחר אחי האם.

(קומץ המנחה נד)

ענין בשר שנתעלם מן העין ע"ד הסוד – ע' בספר שבט מוטר לו,ה.

דף צו

ולא מהדרינן בטביעות עינא' – על דברי הר"ן כאן, אודות עד אחד באבידה – ע' במובא בב"מ כח.

'טביעות עינא עדיפא' – ונפקא מינה, שאילו יבואו שניהם לפנינו, נסתמך על טביעות העין ולא על הסימנים (ריטב"א).

בתוס' ברכות (ג). מבואר, שאין הכרח בלשון 'עדיף' שהוא יותר טוב מהאחר, אלא שהוא עדיף וחשוב כמותו ואין לבטלו מפני השני. ולדבריהם היה אפשר לפרש גם כאן בענין זה. אלא שרב יצחק בריה דרב מרשיא הוכיח שטביעות עין עדיפה יותר מסימנים, שדנים דין מיתה עפ"י טב"ע ולא עפ"י סימנים. אך אפשר שעכ"פ טביעות עין שאינה גמורה אין הוכחה שעדיפה מסימנים. וצ"ע.

ע"ע בבאור שיטות הראשונים בסוגיא, בשו"ת משיב דבר ח"ד פג,ד.

'דאילו אתו בי תרי ואמרי פלניא דהאי סימניה והאי סימניה קטל נפשא – לא קטלינן ליה' – וגם אם ננקוט 'סימנים' – דאוריתא', אין כח לעדות על פי סימנים במקום הכחשה של בעל הדבר, שהרי בהחלט יתכן שיהיו סימני שני בני אדם זהים, אלא שבסתם אין לחוש לכך, אבל במקום הכחשה – חוששים. (עפ"י נודע ביהודה – קמא אה"ע נא. (וכ"כ בספר זכר יצחק (עח,א). וכתב שם שאם אכן אינו מכחיש, מועילים סימנים לפסוק דין מיתה. והביא דוגמא לדבר זה, שהעונש תלוי בטענת הנידון. ואולם הנוב"י כתב שכיון שע"י הכחשה נפטר ממיתה, שוב פטור לעולם, משום 'התראת ספק', שהרי בשעת התראה אין חיובו ברור, כי יכול להכחישם. ובשערי ישר (ג,ב) הקשה על דברי הנוב"י מכמה צדדים).

ולפי"ז, כתב הגרעק"א (בתשובה קז), הוא הדין לענין עדות קדושין, אם שנים מעידים שפלוגי קידש את האשה ואלו סימניה, והיא מכחישתם – אין מקבלים את עדותם.

ויש מי שפקפק על כך, שיש לחלק ולומר שאינו נאמן להכחיש אלא כשהוא בעל הדבר, כגון בממון ובנפשות, אבל עדות קידושין נוגעת לכל העולם והיא אינה בעלת דבר להכחיש – שיעורי הגר"ד רפפורט, חולין ה).

עוד יש לומר, שעדות נפשות שונה משאר עדויות, ולא די בבירורים נסיבתיים אלא צריך עדות גמורה, הלכך אף אם סימנים מהוים בירור מדאורייתא, אין די בהם לדיני נפשות. (ע' בתשובת הגרעק"א שם; שיעורי הגר"ד שם; קובץ הערות – תשמ"א).

בחזון איש (רי"ד) תמה על דברי הגרעק"א, שהרי בהנחה שמצד הבירור די בבירור כזה, שוב יש כאן 'עדות' (כמו עדות מאומד לשיטת רב אחא בשבועות לד. ובאומד-ודאי אף לחכמים מועיל). אלא הטעם הוא משום שאין סומכים על סימנים להוציא מידי הבעלים, וכשם שאין מוציאים ממון בסימנים הוא הדין להוציא נפש. עד כאן מדבריו.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת משיב דבר (ח"ד כח). אלא שכתב שלדעת הרמב"ם הרי"ף ובה"ג, מוציאים ממון על פי סימנים, ולשיטתם צריך לומר שאין הסימנים אלא בגדר 'אומדנא' שמועילה בדיני ממונות אך אינה מספקת לדיני נפשות. (וכעין זה בשיעורי ר' שמואל (ב"מ כז.), שבדיני נפשות צריך הוכחה מוחלטת, וכמו שמבואר בגמרא (בסנהדרין סט) שאין הולכים אחר הרוב בדיני נפשות, משום שנאמר 'הצילו העדה', אם לא משום גורת הכתוב ד'אחרי רבים להטות'. עע"ש בהרחבה.

וע"ש שב שמעתא ד, ח-ט; שערי ישר ג, ב-ג).

'מאי טעמא דרבנן – בריה (בפני עצמה) היא' – יש לעיין, הלא לשיטת חכמים לא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד, ואם כן, אין כאן בריה שלמה שהיא אסורה, אלא מקצת מן הגיד בלבד הוא שאסור? אמנם, לפי הסבר התוס' בענין 'בריה', שכשנאמר בתורה 'גיד' כאילו נכתב בפירוש בין גדול בין קטן – לפירוש זה מובן, שכיון שקראה תורה לחלק שעל הכף 'גיד', כאילו פירשה שאותו חלק חייבים עליו בכל אופן, בין קטן בין גדול.

ואולם יש מן הראשונים שנראה מדבריהם שנקטו ענין 'בריה' כפשוטו (שהם תרצו את קושית התוס' מנבלה באופן אחר, ע' בתוס'), משום חשיבותו של דבר שלם – לפי זה עדיין יש להבין, והלא האיסור אינו כולל את הבריה כולה אלא מקצתה.

ויש לומר, אמנם אין הגיד כולו אסור אלא מקצתו, אבל כאשר אוכל את כולו, אזי יש כאן חשיבות 'בריה' למה שאכל, הלכך מתחייב על החלק האסור שבו, ואם אכן יאכל רק את החלק שעל הכף ואין בו כזית – פטור. (ויש להביא דוגמא לסברא זו – להלן קב – בענין צירוף העצמות באכילת עוף שלם, להחשב כבריה, הגם שהעצמות מצד עצמם מותרים). ואולם משמעות דברי הרמ"א מורים שאכילת החלק שעל הכף לבדה נחשבת 'בריה'. וצריך עיון. (עפ"י קהלות יעקב כה, ו).

עוד בענין 'בריה' לשיטת הרמב"ם, בגיד הנשה ובשאר איסורים – ע' חדושי הגר"ח הלוי, מאכלות אסורות ד, ג.

(ע"ב) 'ירך שנתבשל בה גיד הנשה, אם יש בה בנותן טעם – הרי זו אסורה' – התוס' נתקשו בלשון המשנה, הלא גם אם אין בירך ששים כנגד הגיד, מדוע לא יצטרף כל מה שבקדרה לבטל את הטעם בששים, וכתבו שכן הוא הדין, לצרף כל מה שבקדרה – אכן לפי הדעות הסוברות שאיסור דבוק מתפשט בחתיכה הדבוקה, מתישבת המשנה כפשוטה, שאכן הדבר תלוי בירך, שאם אין בו ששים לבטל הגיד, נעשה הירך כולו כחתיכת האיסור (כ"כ הג"א).

(וברש"י ק. ד"ה כיון): 'שנתנה טעם בחתיכה אחת שהיתה בצדה תמיד או שנתבשלה תחילה עמה קודם שיתן שאר החתיכות בקדרות ולא היה בזו שישים באיסור ונתנה הנבלה טעם בה ואח"כ נתן שאר החתיכות בקדרה' – הנה מה שכתב שהיתה בצדה תמיד, לא ראיתי שהובאה בפוסקים סברה כזו, ואולי כוונת רש"י שהיתה בצדה תמיד היינו דבוק. וצריך עיון) (מהגרונ"ג גולדברג שליט"א).
 כמו שצדד הרב שליט"א בר' רש"י – כ"כ מהר"ל (בפ' כל הבשר, מט). ואולם הש"ך (עג, כד) והט"ז (סט, י) חלקו על כך להלכה, שאין זה 'דבוק'. וע"ע בבאור דברי רש"י בב"י (ר"ס צב) שמדובר כשיצאה החתיכה חוץ לרוטב.

*

'יש שטורח בלימודו בעומק העיון עד מקום שידו יד כהה מגעת, כמו שצויה התנא 'הפוך בה והפוך בה וסיב ובלה בה', ומגודל עומק עיונו לומד בכל השבוע רק דף אחד לפעמים רק עמוד אחד, משום שמדייק וחוזר ומדייק בתיבות הגמרא, וטורח בכל כוחו להבין לשון הראשונים וכו' – המבין ידוע, הגם שלמד מעט הכמות, אבל רב האיכות הוא, משום שידוע כשלומד דף אחד בעיון, על ידי גודל ידיעתו והיקף עיונו, מסתעף דף זה לעשרה דפים וגם ליותר, וקובץ עי"כ בלבבו על-יד כמה וכמה שיטות הראשונים, אשר המה שרשים לכמה סימנים משלחן ערוך הנצרכים להוראה.

דוגמא לדבר, שלומד מתניתין דירך שנתבשל בגיד הנשה, שהוא רק דף קטן בתלמוד, אבל כשמעמיק בו בעיונו, רבו ורבו מאד פארותיו וכו'.

אבל מי שכל ענין לימודו הוא רק לגמור, להיותו כחמור נושא ספרים וכצנא מלא ספרא, עד שלומד בשבוע אחד שלשים דפים מתלמוד וכו' – המבין יודע שלימוד של הבל הוא וכו' משום שלומד בבחינה כזאת לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש לדמות מלתא למלתא ולשקול במאזני שכלו איזה סברא ישרה ונכוחה ואיזה סברא שאינה ישרה כל כך. וזהו עיקר ושורש גדול בענין הלימוד, והרשב"א כשנתן 'כתבא דיקר' לרבינו אשר הוא הרא"ש, רק כתב לו שהוא בעל סברא ישרה. (רבי הלל ליכטנשטיין מקולמייא, 'שירי משכיל' ב, א – בשם רבו החתם סופר).

דף צז

'ההוא כחוש הוה' – יש מפרשים, שגדי כחוש אין חלבו מפעפע ולכך מותר. ויש מפרשים שהכוונה לומר שהיה בו מעט חלב ובטל בשישים. (תוס'). ונחלקו הראשונים בשאלה זו – האם כשיש שישים כנגד החלב אין הצליה אוסרת, וכמו בבישול, שהאיסור בטל בהתר באחד-בששים, או שמא יש לחוש שאין החלב מתפשט בשוה בכל הבשר ואפשר שהתקבץ במקום אחד וטעמו ניכר. (כן דעת הרא"ה בחידושו ובבדק הבית (ד, א דף כא.); הריטב"א; רבנו יואל ור"א ממיץ – ע' שערי דורא לח; תורת חטאת לז, א.

ואולם דעת הר"ן שכתב בשישים, וכמו שכתבו התוס'. (ואף התירוץ הראשון שבתוס', אינו חולק על דין זה – כן כתב הגר"א ביו"ד קה סקל"א). וכן כתב הרמב"ם (מאכ"א טו, ב), הרשב"א (בחידושו ובתוה"ב), וכן פסק השו"ע – קה, ח).

– יש שכתבו שעתה איננו בקיאים בכחוש, ויש להחמיר בכל הגדיים שנצלו בחלבן, שהחלב מפעפע בכלו. (ריטב"א; הגהות שערי דורא והגהות מיימוניות; איסור והתר, סמ"ק ואגור בשם מהר"ל – מובא ברמ"א קה, ה. והרמ"א כתב שאם יש שישים כנגד החלב – מותר. ואילו הריטב"א מחמיר אפילו בשישים, כנזכר).

דפים צה – צו

קנ. א. מהו 'נחש' האסור משום לא תנחשו?
ב. מה עדיף יותר, סימנים או טביעות עין?

א. אמר רב: כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול – אינו נחש. פרש"י: שאינו סומך עליו ממש לעשות או להמנע, שזה אסור, אלא להיות לו סימן בעלמא.
וכן נהג רב לעשות סימן במעבורת, אם מזומנת לבוא מיד אם לאו. שמואל בדק בספר. ר' יוחנן בדק בתינוק, עפ"י פסוק שהוא פוסק לו.
ותניא, ראבר"ש אומר: בית תינוק ואשה – אעפ"י שאסור לנחש, יש בהם סימן בעלמא לסמוך על הצלחתו או אי הצלחתו, שאם הוחזק שלש פעמים להצליח בעסקים ראשונים לאחר בניית הבית, לידת הבן או נישואים – סימן הוא שהולך ומצליח.
(לדעת הרמב"ם, אסור לכיין מעשיו עפ"י הסימנים אך מותר לעשות סימנים על דברים שכבר נעשו. והראב"ד חולק, שאין איסור לעשות כגון אליעזר ויונתן, ולא אמרו בגמרא לענין איסור, אלא רק שאין ראוי לסמוך על כל סימן אלא זה שהוחזק שלש פעמים בבית תינוק ואשה.
ואפשר שאף להרמב"ם אין איסור אלא כשתולה לגמרי בסימן, אבל לעשותו סניף וסמך בעלמא – שפיר דמי. עפ"י חדושי הר"ן).

ב. אמר רבא למסקנתו, שטביעות עין עדיפה על סימנים, שהרי סומא, וכן שאר אנשים בלילה, מותרים בנשותיהם עפ"י טביעות עין של הקול. וכן ב"ד דנים דין מיתה עפ"י עדים שמוזהים ע"י טביעות עין, ולא על פי סימנים. (ואם אשה נישאה עפ"י סימנים וזנתה – אין שם דין מיתה עפ"י אותם סימנים. עפ"י תוס'. וי"ח. ע' בשו"ת רעק"א קו; פני יהושע – בקו"א לכתובות; שב שמעתא ד, ט; שער ישר ב, ג; אחיעזר ח"ג ט, ה; חדושי הגר"ר בענינים ח"ב כו, ועוד).
ואעפ"י שאין מחזירים אבידה בטביעות עין לכל אדם (מלבד ת"ח) אלא בסימנים – שם יש בטעם בדבר, שחשוד לשקר.
(מבואר בראשונים שאפילו טביעות-עין שאינה גמורה, עדיפה היא מסימנים, וכגון בשר שנעלם וזוהה עפ"י טביעות עין שאינה גמורה – מותר. ואולם כתב הרשב"א ועוד, דוקא אם שבעה העין מאותו דבר, אבל אם לא שבעה, גם באבדה אין מחזירין, כמו שאמרו 'כלי אנפוריא – הרי אלו שלו'. וי"ח.
שיטת ר"ח, דלא כשאר ראשונים, שאין להתיר בשר עפ"י טביעות עין אלא לת"ח).

דף צו

קנא. א. אלו חלקים בגיד הנשה אסורים, אם מדאורייתא אם מדרבנן?
ב. האוכל כזית מגיד הנשה – מה דינו?
ג. מה דינו של האוכל גיד הנשה שלם שאין בו כזית?
ד. ירך שנתבשל או נצלה בה גיד הנשה – מה דינה?

א. לתנא קמא דמתניתין, שהוא ר' מאיר, (וכן הלכה), יש ליטול את הגיד בשלמותו. ומבואר בגמרא שמן התורה אין צריך לחטט אחריו אלא גוממו מלמעלה, ומדרבנן צריך חטיטה.
לר' יהודה, אף מדרבנן אין צריך לחטט.

עוד אמרו, שלפי תנא דברייתא החולק על ר' יהודה, מהתורה אין איסור אלא בחלק שמעל הכף (= הבשר הסובב את עצם הקולית), וכן אמר שמואל (על כף הירך), אבל לר' יהודה אוסר גם מה שאינו על הכף. (הירך – כולה).

(בתוס' מבואר שלדעת שמואל עצמו שפסק כת"ק דמתניתין להצריך חטיטה, ודאי אסרה תורה גם מה שאינו על הכף. ורק לדעת תנא דברייתא אמר שמואל שלא אסרה תורה אלא מה שעל הכף, ולשיטת אותו תנא ודאי אין צריך חטיטה.

ואולם הרי"ף והרשב"א כתבו ששמואל עצמו סובר כן להלכה, אלא שמודה שמדרבנן אסור כל הגיד, כתנא קמא דמתניתין. וכן פסקו להלכה, שמן התורה אינו אלא על כף הירך, ומדרבנן צריך לחטט אחר כולו.

וי"א שלר' מאיר צריך חטוט בכל הגיד מן התורה, ומה שאמרו כאן מדרבנן – היינו שומנו של גיד. ריטב"א כאן ולעיל צב. וע"ע מבואר שם לענין קונקות).

ב. האוכל כזית מגיד הנשה, סופג ארבעים. (חכמים דרשו זאת מכך שנקט הכתוב לשון 'אכילה'. ולר' יהודה – מאשר על כף הירך – אפילו לא אכל הגיד כולו, חייב).

ג. אכל גיד הנשה שלם שאין בו כזית – לסתם מתניתין, חייב. (לפי שבריה בפני עצמה היא. וכשנאמר בתורה איסור גיד, כאילו פורש בין קטן בין גדול. עפ"י תוס', ולר' יהודה (בברייתא) פטור ('אכילה' כתיבה בה).

ד. ירך שנתבשל בה גיד הנשה – אם יש בה בנותן טעם, הרי זו אסורה. כיצד משערים – כאילו היה הגיד בשר והירך לפת (– ראש לפת. צט:), אילו יש בגיד כשיעור נתינת טעם הבשר בלפת – אסורה. (רש"י כתב שזהו מכלל כל השיעורים שנמסרו למשה מסיני. ואולם התוס' (צח) כתבו עפ"י הגמרא שם שהוא מדרבנן. וע' חזו"א כו,ב).

(שיעור נתינת טעם בשר בלפת היינו עד אחד מששים, מלבד הגיד עצמו (צו: ובראשונים). וסובר תנא דידן שיש בגידין בנותן טעם ולכך אוסר את הבשר, אבל למ"ד אין בגידין בנותן טעם, וכן הלכה – אינו אוסר כלל (צט:). ונחלקו הראשונים אם יש לאסור משום שמנו של גיד, וצריכים ששים כנגדו (רי"ף, רש"י צט: רמב"ן, רשב"א, רא"ה, ר"ן), או שמא לא גזרו על השומן באופן שהגיד עצמו אינו אוסר. ריב"ם, הר' מאיר).

(התוס' כתבו שמשערים גם בשאר דברים שבקדרה, לבטל את הגיד בנותן טעם. והביאו שלפרש"י להלן אין לצרף שאר הקדרה אלא בשניער וכיסה, שאז מתפשט הטעם בכל הקדרה, אבל בלא"ה, צריך שיהא שיעור בירך עצמו לבטל טעם הגיד.

עוד כתבו, שכיון שכבר נמלח הבשר קודם בישולו, נתפשט האיסור גם בכדי קליפה שמסביב לגיד, ויש לשער כנגד הגיד עם קליפתו).

ירך שנצלתה בגיד – לא נאסרה, אלא קולף ואוכל עד שמגיע לגיד. (ולאו דוקא לגיד, אלא מניח כדי נטילה (כעובי אצבע), שהצליה מבליעה בכדי נטילה. עפ"י תוס'.

והרשב"א והר"ן צדדו שאין לאסור בצליה אלא כדי קליפה. וכתב הרשב"א שמ"מ יש להחמיר כדברי התוס', וכן דעת כל הפוסקים להחמיר בנטילה בצלי. חזו"א י"ד כב,ז. ודוקא בצליה, שיש בה רטיבות, אבל איסור והתר נגובים חמים שנגעו זה בזה – די בקליפה. רשב"א קיא: מובא בחזו"א שם).